MOHORJEV KOLEDAR 2025



1851

Marija Štremfelj

DOTIK BOŽJEGA PRSTA NA STREHI SVETA

50 let od prvega ženskega vzpona na Mount Everest

»Z roko v roki stopava na vrh Sagarmate. Ni ne prvega ne zadnjega. Obstojiva, vesela, da je opravljena zadnja stopinja navzgor, sklonjena sva v hlastanju za zrakom. Trepet srca se prenese na celo telo, čutim ga v Andrejevem objemu. Ne govoriva, prepletena sva v popolni predanosti drug drugemu. Za kratek čas tudi lepota okolja zamre in naju ponese v mistični svet, kjer domuje Bog,« sem zapisala v knjigi *Objem na vrhu sveta*.

Ta občutja so nastala 7. oktobra 1990, ko sva z možem Andrejem stopila na vrh Mount Everesta.

Začetek vzponov na Mount Everest

Najvišji vrh na svetu, 8848 metrov visoko goro Mount Everest, v Nepalu imenujejo Sagarmata (Mati Morja), v Tibetu pa Čomolungma (Boginja mati zemlje).

Njegov greben teče na meji med obema deželama. Do leta 1856 se je gora imenovala Peak XV, tega leta pa so jo poimenovali po siru Georgeu Everestu, nekdanjemu predstojniku britanskega zemljemerskega urada v Indiji. Noben Evropejec se do leta 1921 Mount Everestu ni smel približati na manj kot 80 kilometrov. Še tega leta pa se je tja odpravila prva odprava. Doseči najvišji vrh na svetu je bil izziv, ki so se ga prvi lotili Angleži.

Med številnimi poskusi izstopa angleška odprava leta 1924. Kot vse odprave dotlej so s tibetanske strani plezalci napredovali vedno više. Opremljeni v suknjiče, pumparice in s klobuki na glavi so že močno presegli višino 8000 metrov.

8. junija 1924 sta v jutranjih urah šotor tabora VI na višini 8200 metrov zapustila George Mallory in Andrew Irving. Njun soplezalec Odell ju je približno ob 13. uri videl vzpenjati se proti višini 8600 metrov, potem sta mu izginila izpred oči v megli, ki se je kmalu zgostila v kratko neurje. Kasneje ju ni videl nihče več in še danes ni jasno, ali sta pred izginotjem dosegla vrh ali ne. Leta 1999 je bila organizirana reševalna odprava, ki je našla zelo dobro ohranjeno, v višinskem zraku mumificirano telo Georga Mallorya. A najdba je sprožila skoraj več novih vprašanj, kot je dala odgovorov na številna ugibanja, kaj se je na pobočjih najvišje gore dogajalo pred sto leti.



7. oktobra 1990 smo stali na vrhu Mt. Everesta (od leve proti desni) Šerpa Lhakpa Rita, Marija Štremfelj, Janez Jeglič - Johan in Andrej Štremfelj. Vse fotografije so iz osebnega arhiva avtorice.

Vojno obdobje je odpravarstvo ustavilo. A po njej se je marsikaj spremenilo.

Zaradi kitajske okupacije je bil Tibet zaprt za tujce že leta 1950. Skoraj istočasno pa je svoje meje odprl Nepal. Začelo se je iskanje pristopa na najvišjo goro z nepalske strani. Tako so plezalci

Swiss Mount Everest Expedition leta 1952 dosegli višino 8595 m preko južnega sedla in za eno leto vzdrževali najvišjo doseženo višino. Njihov poskus smeri je danes del Normalnega pristopa, po katerem je kasneje večina plezalcev dosegla vrh in sta jo dokončala tudi prvopristopnika Tensing in Hillary.

Nepalski šerpa Tenzing Norgay in Novozelandec Edmund Hillary sta 29. maja 1953 dosegla najvišjo točko sveta. Hillary je bil član britanske odprave, ki jo je vodil John Hunt. Novica o uspešnem vzponu je dosegla Veliko Britanijo 2. junija, prav na dan kronanja kraljice Elizabete II.

Le tri leta kasneje, leta 1956, je sledil velik uspeh Švicarjev, saj so kar štirje njihovi plezalci dosegli vrh preko južnega sedla.

Tretji vzpon na najvišjo goro sveta preko Severnega sedla je leta 1960 objavila Ljudska republika Kitajska. Dva Kitajca in en Tibetanec naj bi 25. maja sredi globoke noči dosegli vrh. Na vrhu naj bi pustili kipec Mao Zedonga. Naslednje odprave kipca niso našle in tudi fotografij ni bilo. Zahodni svet je o tem vzponu na vrh dvomil, zato pa je naslednji kitajski vzpon leta 1975 nesporen. Za sabo so pustili visoko aluminijsko triangulacijsko znamenje in posneli film.

Ženski vzponi na Everest in druge osemtisočake

Prvi ženski vzpon na Mount Everst je uspel Japonki Yunko Tabei. 16. maja 1975 sta skupaj s šerpo Ang Čeringom v čudovitem vremenu stala na najvišji gori sveta. Mati skoraj triletne hčerke Noriko je zmagovito žensko odpravo kronala z uspehom. Skupaj z Eiko Miyazaki sta vodili štirinajstčlansko ekipo. Japonke so prve stale na osemtisočaku in so tudi prve med alpinistkami gledale z najvišjega vrha sveta.

Le enajst dni za uspešnim japonskim vzponom na Sagarmato je po severni strani iz Tibeta uspelo doseči vrh Tibetanki Phatong. Petintridesetletna mati treh otrok ni vedela za uspešen vzpon Yunko Tabei in obratno. Takratni počasni komunikacijski kanali so danes skoraj nepredstavljivi.

Prisotnost Evropejk na področju ledenika Khumbu, ki se vzpenja naprej skozi Ledeni slap po pobočju Lhotseja v smeri južnega sedla proti vrhu Everesta, sega v leto 1971. Švicarka Yvette Vaucher, za marsikoga najboljša gornica šestdesetih let, je želela svojo plezalsko pot kronati z vzponom na najvišji vrh sveta. Mednarodno odpravo, ki sta se je udeležila z možem in soplezalcem Michelom, sta po nesporazumih z vodstvom hudo razočarana predčasno zapustila.

Tudi Wanda Rutkiewicz je bila povabljena na mednarodno odpravo, ki jo je jeseni 1978 popeljal pod Everest izkušen Avstrijec Herrligkoffer. Čeprav v moški družbi in z Wandinim značajem ni šlo vse gladko, a 16. oktobra je izkušena plezalka stala na vrhu sveta. Postala je prva Evropejka, ki ji je svet ležal pod nogami. Prav tega dne pa je postal njen rojak, Poljak Karol Wojtyla, papež Janez Pavel II.

Štirinajst let (1950–1964) je moški himalajizem potreboval za prve pristope na vse osemtisočake. Zadnji, štirinajsti, na katerega so se povzpeli, je bila Šiša Pangma, ki v celoti leži v Tibetu. Zaradi



Zbranost, potrpežljivost in vztrajnost nas vodijo do cilja tako v gorah kot v dolinah.

političnih razlogov je ta gora najdlje čakala na človeško prisotnost.

Do japonskega vzpona na Manaslu (1974), prvega ženskega osemtisočaka, je torej preteklo celih deset let. Ko je ženski svet začel z vzponi na vrhove, višje od osem tisoč metrov, večinoma po poteh prvopristopnikov, so se njihovi moški kolegi že spogledovali s tehnično zahtevnejšimi vzponi na te višine.



Na vrhu Pik komunizma

Ženski pristopi na vseh štirinajst osemtisočakov so potekali v obdobju osemindvajsetih let (1974–1998). Zadnja, najvišja točka širokega himalajskega hrbta Kančendzenga, je bila dosežena šele konec prejšnjega stoletja. Gora, na kateri so svoje življenje zaključile vrhunske plezalke, kot sta Marija Frantar – Mariča in Wanda Rutzkijewich, je hitro dobila sloves ženskam sovražne. Zdaj je motivacijo za nadaljnje vzpone predstavljal lov na vseh štirinajst osemtisočakov. Tudi tukaj je sledil časovni zamik med plezalci in plezalkami.

Slovenci v Himalaji

Pomembni vzponi slovenskih alpinistov v Himalaji so se začeli z argentinsko odpravo leta 1954 na Daulaghiri (8167 m), na kateri je sodeloval argentinski Slovenec Dinko Bertoncelj. Dosegel je višino 7600 m. Sledile so odprave Planinske zveze Slovenije (PZS) na Trisul leta 1960, Kangbačen leta 1965 in Annapurno 2 leta 1969. Pridobljene izkušnje so bile dovolj za spogledovanje s prvim vzponom na vrh, višjim od 8000 metrov. Dovoljenje za Makalu (8463 m) je prišlo za leto 1972. Izbor alpinistov je opravila Komisija za odprave v tuja gorstva. Preplezali so novo smer skoraj do roba južne stene in se pridružili glavnemu toku svetovnega alpinističnega delovanja v Himalaji. Ključ smeri je bil odkrit in uspeh na to goro z dosegom vrha bi leta 1975 lahko preprečilo le izredno slabo vreme. To je bil velik uspeh slovenskih alpinistov, saj jih je sedem stalo na vrhu pete najvišje gore na svetu.

Himalajska dejavnost se je hitro razmahnila in mala odprava PD Tržič je v letu 1977 preplezala prvenstveno smer na Gašerbrum I. Naslednja visoka in svetovno odmevna stopnica v osvajanju osemtisočakov je bil pristop na Mt. Everest po prvenstveni smeri po Zahodnem grebenu. Še vedno ena najtežjih smeri na to goro je še danes izziv za plezalce, ki se želijo izogniti gneči zaradi komercialnih odprav. Zadnjega izmed vseh štirinajstih osemtisočakov so slovenski alpinisti dosegli leta 1995 in z njega tudi smučali. Odmevni prvenstveni vzponi na te visoke gore in neprekinjeno smučanje Dava Karničarja z Mt. Everesta so Slovenijo uvrstili med vodilne osvajalce nekoristnega sveta.

Slovenke v Himalaji

Slovenske plezalke so prve izkušnje z višino nad 7000 metri pridobivale v gorstvih izven Himalaje. Barbka Lipovšek Ščetinin je skupaj z možem Petrom v avgustu 1967 splezala na Pik Lenina v Pamirju. Z vrhom, visokim 7134 metrov, je Barbka ohranjala prvenstvo v doseženi višini skoraj deset let. V poletju 1977 se je Slava Mrežar Suhač povzpela na 7250 metrov visok Nošak, ki leži v afganistanskem delu Hindukuša.

Pred vstopom Slovenk v himalajsko areno je bila 1982. leta organizirana še prva jugoslovanska ženska alpinistična odprava, ki jo je vodila

Marija Frantar. Šest Slovenk in ena Hrvatica smo se uspešno povzpele na 7495 metrov visok vrh Pik Komunizma v Pamirju v takratni Sovjetski zvezi. Osma udeleženka je zaradi bolezni ostala v dolini.

In tu se začenja tudi moja zgodba, ki se ves čas prepleta med odpravami, družino in službo.

Marija Štremfelj – prva Slovenka na Mount Everestu

Velik uspeh in dobro sodelovanje deklet je pripomoglo k usmeritvi iskanja ciljev v Himalaji. Pomemben sestanek plezalk po uspešni odpravi v Sovjetski zvezi v hiši Kunaverjevih, zibelki številnih idej v alpinistični zgodovini, je pokazal, da so vizije o prihodnji usmeritvi ženskega himalajizma različne. Večina se je navduševala nad ciljem, nižjim od osem tisoč metrov, a s tehnično zahtevnejšo smerjo. Sama sem razumela kot logično nadaljevanje ženskega spoznavanja Himalaje vzpon preko 8000 metrov in ob tem pridobivanje specifičnih izkušenj v teh višinah ter nabiranje organizacijskih veščin. Prav v tem času se je organizirala odprava v Karakorum (1986) z dvema ciljema: Broad Peak in Gasherbrum II. Slednjega sem videla kot primeren cilj za prvo žensko himalajsko odpravo, a sem pri tej izbiri ostala sama.

»Himalajskih izkušenj ni imela nobena, odločale pa so se torej med osemtisočakom in nižjim, a tehnično zahtevnejšim sedemtisočakom. Nazadnje je bil izbran slednji, in sicer sedemtisočak Južna Anapurna in pristop na vrh po jugozahodnem grebenu. Na razpisu so bile izbrane vodja odprave Marija Frantar, Nives Božič, Maja Dolenc, Irena Komprej, Vlasta Kunaver, Danica Mlinar, Ana Mažar, Mira Uršič in Sanja Vranac« (iz diplomske naloge Julije Šuligoj *Slovenske alpinistke nad 7000 metri*).

Odpravo na Južno Anapurno (7219 m), kjer so Marija, Vlasta in Danica dosegle najvišjo točko 6100 metrov, so zaključile 22. maja 1986.

Le dva meseca kasneje je odšla na pot odprava, sestavljena iz že doma dogovorjenih navez, v Karakorum v Pakistan. Kot edina ženska v štirinajstčlanski ekipi sem dosegla vrh Broad Peaka (8047 m) skupaj z možem Andrejem, Radom Fabijanom in Tomažem Jamnikom. Bila sem tretja ženska na svetu, ki je stala na najvišji točki te gore.



Prva ženska na svetu Yunko Tabei in Marija Štremfelj na svečanosti ob tridesetletnici njenega vzpona na najvišji vrh sveta

To je bil prvi jugoslovanski in slovenski ženski vzpon preko osem tisoč metrov in prvi jugoslovanski in slovenski ženski osemtisočak. Izkušnje, pridobljene pri plezanju na ta vrh, so bile neprecenljive. Spoznala sem svoj počasen, dostikrat naporen proces prilagajanja na višino in dobro delovanje na višini po procesu aklimatizacije.

Leta 1990 je Slovensko Planinsko društvo iz Trsta v sodelovanju s PZS organiziralo odpravo na Mt. Everest. Vodja Tomaž Jamnik je k sodelovanju povabil Andreja, ki je že stal na tej najvišji gori sveta. Na njegov predlog sem se odprave udeležila tudi jaz. Izkušnje na Broad Peaku so bile dovolj za upanje na uspeh. Moja odločitev ni bila lahka. Desetletna Katarina in sedemletni Anže sta tri mesece, kolikor je trajala odprava, ostala v varstvu domačih.

Po dvanajstih dneh dostopa v bazni tabor pod Everestom smo trinajstčlanska ekipa postavili šotore za dober mesec dni. S Tatjano Gregori sva popestrili večinoma moško zasedbo. Himalajski

stil vzpenjanja ob pomoči šerp se je začel že takoj naslednji dan. Vzpon do Tabora I (6000 m) je bil objektivno najnevarnejši del naše smeri. 700 višinskih metrov labirinta Ledenega slapa med ledeniškimi razpokami in številnimi, kot hiše visokimi seraki smo neaklimatizirani zmogli v štirih urah, aklimatizirani pa smo čas razpolovili. Od T2 (6200 m) smo se ločili od običajnega pristopa in se po prvenstveni varianti vzpeli na



Andrej Štremfelj na vrhu Mt. Everesta 13. maja 1979

Zahodni greben Everesta. Nadaljevanje po načrtovani Ameriški smeri skozi Hornbainov kuloar nam je preprečilo plazovito pobočje in prihod slabega vremena. Bolezni so razredčile vrste med nami in odločitev za nadaljevanje vzpenjanja po Normalni smeri preko Južnega sedla je bila nujna. T3 smo postavili na 7500 m, zadnji T4 pa na Južno sedlo (7925 m), ki Everest povezuje z Lotsejem.

Petič sem odhajala skozi Ledeni slap z namenom, da dosežemo vrh. Z Andrejem, Janezom Jegličem - Johanom in šerpo Lakpa Rito smo v lepem vremenu zapustili bazo in že dopoldne dosegli T2. Tudi naslednji dan je šlo dobro. Na T3 smo si kuhali čaj že okrog enajstih dopoldne. Soglasno smo se odločili za nadaljevanje vzpona na Južno sedlo do T4, kar sicer ni bilo v načrtu. Veter, ki nas je na sedlu skoraj odpihnil skupaj s šotorom, tudi zjutraj ni ponehal. A poskusiti je bilo treba, na tistem mestu smo bili zagotovo zadnjič. Od tam smo uporabljali kisik, vsak dve jeklenki. Kljub varčnemu ravnanju z dotokom na lažjih delih vzpona, nam ga je zmanjkalo pri sestopu na 8600 metrih. Sončni vzhod navadno prinese najhladnejši čas dneva in še močnejši veter. Tistega jutra se je čudežno zgodilo ravno obratno. Vetrovi so pojenjali in v čudovito lepem dnevu smo okrog 13. ure, devet ur po začetku vzpona stali na vrhu sveta. Le v Hillaryevi stopnji je visela stara fiksna vrv, zato smo se brez plezalnih pasov vsak v svojem ritmu bližali zadnjemu koraku. Z Andrejem sva ga naredila skupaj.

Na vrhu smo preživeli skoraj celo uro, malo zato, da smo se vsi štirje zbrali, se veselili in poslikali, pa tudi zaradi čudovitega razgleda, ki ga plezalci le redko doživimo v teh višinah.

To je bil zadnji dan, ko se je bilo tisto jesen možno povzpeti na vrh Mt. Everesta. Vse naslednje poskuse je kljub čudovito jasnemu vremenu ustavil huronski veter. Naša odločitev, da smo se še isti dan, ko smo dosegli T3, povzpeli v T4, je bila za nekatere športna sreča, zame pa Božji prst.

V Kathmanduju je Miss Hawley ugotovila, da sva bila prvi zakonski par na vrhu najvišje gore sveta. Le pol ure za nama je bil tam naslednji. Tega nisva vedela. Da sem lahko prva Slovenka na Mt. Everestu, je bila dovolj velika motivacija za odhod na odpravo. Še danes sem hvaležna zamejskim Slovencem, da sem se jim lahko pridružila.

Mount Everest je še vedno najvišji vrh sveta. Človeške odločitve so tiste, ki odločajo o tem, ali bodo na njem množice komercialnih odprav ali bo sameval kot v obdobju druge svetovne vojne ali bo nekaj vmes.

Srce pa vedno znova zaigra ob pogledu na goro, ki zagotovo v vsakem, ki se nanjo vzpenja, pusti posledice, najpogosteje občutek majhnosti in veličine hkrati: majhnost kot posledica krhkosti človeškega bitja v primerjavi z veličino gora in nebogljenostjo v slabih razmerah ter veličino, da smo v tem Stvarstvu ustvarjeni po Stvarnikovi podobi.

Maja Zupančič

OŽIVELA DEDIŠČINA KOLIŠČARJEV NA LJUBLJANSKEM BARJU

Koliščarji so poldrugo stoletje po izjemnem odkritju nedvomno del slovenske identitete, z vpisom na Unescov seznam svetovne dediščine pa so dobili mesto na svetovnem zemljevidu dediščine. Postali so del popularne kulture, k njihovi prepoznavnosti med širšo javnostjo je odločilno prispeval pisatelj Janez Jalen z literarnim delom *Bobri*.

Prazgodovinska kolišča okoli Alp so od leta 2011 vpisana na Unescov seznam svetovne dediščine. Gre za transnacionalni vpis šestih držav alpskega prostora, kjer je bila gostota prazgodovinskih kolišč največja: Švice, Nemčije, Avstrije, Francije, Italije in Slovenije. Za potrebe vpisa je bil izmed več kot 1000 identificiranih kolišč na območju Alp pripravljen seznam 111, med njimi slovenski del predstavljata dve skupini kolišč pri Igu. Gre za prvoodkrita in tudi najbolje raziskana kolišča na Ljubljanskem barju, ki jih poznamo tudi pod imenom Dežmanova kolišča. Za kulturni spomenik državnega pomena so bila kolišča na Igu razglašena tri leta po vpisu na Unescov seznam.

Prazgodovinska kolišča, prva stalna naselja na območju današnje osrednje Slovenije, je med letoma 1875 in 1877 prvi raziskoval Karel Dežman (1821–1889). Veljajo za ena prvih



Uprizoritev Jalnovih *Bobrov* na Igu, foto: Arhiv Občine Ig

arheoloških izkopavanj pri nas. Že takoj po odkritju so kolišča na Ljubljanskem barju doživela veliko pozornost strokovne in laične javnosti. O njih so pisali takratni časopisi, pripravljali so predavanja, najdbe z ižanskih kolišč so bile predstavljene celo na Svetovni razstavi v Parizu 1878.

Domačini so bili vseskozi tesno vpeti v arheološka izkopavanja bodisi kot lastniki zemljišč, na katerih so naleteli na najdbe, bodisi kot delovna sila, ki je sodelovala pri njih. Zlasti na Ižanskem, kjer so potekala prva izkopavanja kolišč, je vez domačinov s koliščarji oziroma mostiščarji, kot je bilo prvotno poimenovanje za prebivalce, ki so v prazgodovini gradili hiše dvignjene od tal, še posebej močna. Že v šestdestih letih preteklega stoletja so na Igu domačini pripravili dramsko uprizoritev prizorov iz Jalnovih *Bobrov*. Leta 2010 je Društvo Fran Govekar Ig odprlo prvo stalno razstavo posvečeno koliščarjem, ki se nahaja v središču Iga. Nekaj let pred tem, 2008, pa zagnalo projekt V deželi koliščarjev, ki deluje še danes. Najbolj prepoznaven in obiskan dogodek v tem okviru je Koliščarski dan, ki se konec avgusta odvija v bližini Iga. Pripravljajo tudi serijo predavanj Barje, ali te poznam, na katerih vrhunski strokovnjaki lokalni skupnosti predstavljajo najnovejša odkritja na Ljubljanskem barju, s poudarkom na arheoloških najdbah.

Leta 2015 se je Občina Ig odločila spremeniti svoje simbole – v grbu občine je od takrat kolišče. Poleg tega je na Igu še več sledi ponosa na dediščino koliščarjev: ulica z imenom Pri mostiščarjih, občinsko glasilo nosi ime *Mostiščar*, sredi kraja pa stoji vodnjak z upodobitvijo ene najbolj znanih arheoloških najdb, povezanih s koliščarji – idola z Ljubljanskega barja.

Vseskozi je med domačini na Ljubljanskem barju tlela želja postaviti kolišče v naravni velikosti. Novembra 2014 je javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje na Igu organiziral mednarodno konferenco Prezentacija kulture kolišč na Igu, na kateri je Občina Ig predstavila idejo o postavitvi rekonstrukcije kolišča, domači in tuji strokovnjaki pa različne vidike varovanja in prezentacije dediščine, s posebnim poudarkom na koliščih in svetovni dediščini.

Priložnost izgradnje rekonstrukcije kolišča v naravni velikosti se je ponudila Občini Ig, ki je v ta namen imela zagotovljeno zemljišče na Ljubljanskem barju, kjer bi lahko potekala gradnja. Tekom priprave projekta se je prvotna vsebinska zasnova razširila še na predstavitev biotske raznovrstnosti Ljubljanskega barja. Majhna občina sama ne bi zmogla tovrstne investicije, zato je izkoristila priložnost, ki ji jo je ponudilo Ministrstvo za kulturo. To je zagotovilo sredstva iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in državnega proračuna, del je dodala Občina Ig in začele so se intenzivne priprave na projekt poimenovan *Interpretacija biotske raznovrstnosti in dediščine kolišč na Ljubljanskem barju* (akronim Na-kolih). Poleg Občine Ig sta v projektu sodelovala še javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje in Znanstvenoraziskovalni center SAZU (Inštitut za arheologijo in Geografski inštitut Antona Melika), ki sta skrbela za ustrezno pripravo in predstavitev vsebin. Leta 2019 je začel nastajati turistično-izobraževalni kompleks, ki ga sestavljajo: interpretacijski center, tematska pot in rekonstrukcija kolišča v naravni velikosti. Projekt Na-kolih se je uspešno zaključil konec leta 2022, spomladi 2023 – na občinski praznik Občine Ig – pa je bil, pod imenom Morostig, hiša narave in kolišč, odprt za javnost.

Morostig, hiša narave in kolišč

Ime kompleksa je skovanka iz poimenovanja, ki ga domačini uporabljajo za barje (morost), in dodatka imena naselja Ig, kjer se Morostig nahaja. Obiskovalci tu spoznajo vse razsežnosti biotske raznovrstnosti in prazgodovinskih kolišč Ljubljanskega barja – od teorije do praktičnega doživetja.

Razstava v interpretacijskem centru oziroma Hiši se osredotoča na zgodovino raziskovanj narave in kolišč na Ljubljanskem barju ter ponuja vpogled v današnje metode raziskovanja. Drugi, za večino obiskovalcev najteže pričakovan del ogleda, se nadaljuje na barju. Pot vodi med travniki, polji in za barje značilnimi jarki vse do sotočja Iščice in Želimeljšice, kjer stoji kolišče. Most čez reko Iščico, kjer se odpirajo vrata v preteklost, obiskovalce ponese v čas koliščarjev.

Z arhitekturno zasnovo in prostorsko umestitvijo interpretacijskega centra, tematske poti in kolišča z ojezeritvijo se je uspešno »spopadel« Atelje Ostan Pavlin, o čemer priča več domačih in mednarodnih nominacij za nagrade na področju arhitekture.

Hiša

Razstava v Hiši se začne v času 19. stoletja, ko Ljubljansko barje doživi prve rezultate osuševanja, hkrati je to tudi čas prvih obsežnejših naravoslovnih in arheoloških raziskav. Ključna osebnost, ki povezuje obe temi, je vsestranski raziskovalec Karel Dežman. Leta 1858 je napisal Razpravo o naravoslovni zgodovini Ljubljanskega barja, ki je prvi celovit popis rastja tega območja. Leta 1875, ko je delal kot kustos Deželnega muzeja za Kranjsko, je bil prav on tisti, ki so ga poklicali, naj pride pogledat, kaj so našli delavci ob čiščenju obcestnega jarka v bližini Iga. Dežman je v videnem prepoznal potencial in v manj kot desetih dneh organiziral (še do danes najobsežnejša) arheološka izkopavanja na Ljubljanskem barju, ki so dala številne najdbe, pričujoče o življenju prazgodovinskih prebivalcev, koliščarjev. V nadaljevanju razstave so predstavljeni še drugi raziskovalci narave in kolišč, vse do današnjih dni. Obiskovalci se imajo tudi sami možnost postaviti v vlogo raziskovalcev, saj jih v manjšem laboratoriju čakajo izzivi, preko katerih spoznavajo način dela in metode sodobnih znanstvenikov. Tako se seznanijo z vedami, ki arheologom pomagajo pri interpretaciji najdb (zooarheologija, palinologija, dendrokronologija, arheobotanika) ter drugimi naravoslovnimi metodami raziskovanja rastlin in živali.

Najdaljša stena na razstavi je namenjena kronološki predstavitvi približno tri tisočletja dolgega obdobja koliščarjev na Ljubljanskem barju. Razlago dopolnjujejo originalne najdbe, ki sta jih posodila Narodni muzej Slovenije in Mestni muzej Ljubljana.

V nadaljevanju so predstavljene ekosistemske storitve in različna življenjska okolja, ki nudijo zavetje številnim ogroženim živalskim vrstam. Hkrati so izpostavljeni pojavi, ki ogrožajo kulturno krajino Ljubljanskega barja od urbanizacije, intenzifikacije kmetijstva do širjenja invazivnih tujerodnih vrst. Razstava se zaključi s



Hiša Morostig v središču Iga, foto: Sašo Švigelj, za Media partner agencija d. o. o.


Tematska pot po barju, foto: Sašo Švigelj, za Media partner agencija d. o. o.

predstavitvijo mednarodnega pomena Ljubljanskega barja, saj je to od leta 2004 del omrežja Natura 2000, kolišča na Ljubljanskem barju pa vpisana na Unescov seznam svetovne dediščine.

Pot

Ko zapusti središče Iga, se obiskovalec hitro znajde sredi Ljubljanskega barja, prostora stalnih sprememb, ki v vsakem letnem času nudi novo podobo. Danes to krajino označujemo kot kulturno, saj nanjo bistveno vpliva človek. Ta obdeluje polja, kosi travnike, čisti osuševalne jarke. Če bi na barje pogledali s ptičje perspektive, bi se nam zazdelo kot velik mozaik, ki ga sestavljajo različni, pogosto poplavljeni travniki, njive, jarki, štradoni, vodotoki, mejice grmovja in manjše zaplate gozda. Na tematski poti, ki vodi do kolišča, obiskovalci na informativnih tablah spoznajo značilna življenjska okolja (travniki, mejica, vodotok) ter tipične živalske in rastlinske vrste. Če se ozremo naokoli, je veduta Alp in drugih okoliških hribov, do kamor seže pogled, ista kot tista, v katero so nekoč davno zrli koliščarji. Vizualno povezavo z Alpami dopolnjuje predstavitev oddaljenosti izbranih kolišč v drugih državah – nam najbližje je kolišče na Hodiškem jezeru blizu Celovca, ki je oddaljeno le 75 kilometrov zračne linije.



Pogled na kolišče, foto: Marcel Kump



Pogled v notranjost koliščarske hiše, foto: Aleš Anžič

Kolišče

Zagotovo najzanimivejši del Morostiga je rekonstrukcija kolišča v naravni velikosti, ki skupaj z jezerom daje obiskovalcu možnost podoživeti življenje koliščarjev v 27. stoletju pr. Kr. Sama gradnja je predstavljala velik izziv – na eni strani zadostiti današnjim gradbenih predpisom in na drugi ponuditi čim bolj pristen izgled kolib. Rezultat je plod tesnega sodelovanja arheologov, arhitektov in gradbenikov. Manjše naselje sestavlja pet kolib, tri so zgrajene do konca in opremljene tudi v notranjosti. Čas t. i. vučedolske kulture obiskovalcem približajo replike koliščarskih najdb. V vsaki kolibi spoznamo dejavnosti, ki so jih bili koliščarji vešči – od lončarjenja, tkanja do metalurgije. Spotoma se poučimo o prehrani, materialih, ki so jih uporabljali za izdelavo orodja in orožja, ter še o čem.

Z rekonstrukcijo kolišča so ta danes ljudem bliže kot kadar koli prej. Nove metode arheoloških raziskovanj ter interdisciplinaren pristop ponujajo vedno nova odkritja, tako da zgodba o koliščarjih še zdaleč ni napisana do konca.

Mojiceja Bonte

ARABSKI SVET SKOZI ŽENSKE OČI

Potovanje v kraljevino Savdsko Arabijo, Bahrajn in Kuvajt se je na mojem seznamu znašlo takoj po končani epidemiji, ki je ohromila ves svet, in je pod vlado mladega princa Mohameda bin Salmana tudi Savdska Arabija sprejela nekaj reform ter končno odprla vrata tujim turistom. Naša skupinica se je tja odpravila decembra 2023, ko so temperature zraka dokaj prijazne in se običajno sučejo okrog 30 stopinj (poleti se dvignejo tudi nad 50). Ker so Savdijci šele stopili na pot turizma, mi pa smo bili med prvimi turističnimi skupinami, nismo imeli previsokih pričakovanj. Na celotnem potovanju tudi nismo srečali drugih turistov. Seveda pa se nismo nameravali vrniti domov, ne da bi obiskali tudi arhipelag, državico Bahrajn, najbolj poznano po dirkališču Formule 1, ter Kuvajt, kjer smo s kozarci vode nazdravili letu 2024.

Na pot, na katero sem se doslej najskrbneje pripravila, sem se odpravila s prtljago, v kateri ni bilo ničesar, kar je arabskem svetu prepovedano. Navodila, ki smo jih prejeli, so bila natančna in stroga. Arabci namreč ne poznajo milosti, ko gre za spoštovanje verskih pravil, ki jih strogo nadzoruje verska policija. Ob misli na šeriatsko pravo, ki vlada v vseh treh državah, niti pomisliš ne, da bi jih kršil. Ključne besede, s katerimi bi opisala arabski svet pred tem potovanjem, se najbrž ujemajo s ključnimi besedami mnogih drugih posameznikov: nafta, bogastvo, puščava, terorizem, Al kaida, Osama bin Laden in napad 11. septembra 2001 na WTC v New Yorku (tam sem letos objela edino preživelo drevo v spominskem središču – *Ground zero* – in se tiho poklonila številnim žrtvam tragičnega dogodka), v katerem je bila večina teroristov Savdijcev. Ko na primer sedem na letalo, me običajno spreletavajo vsakršne misli, še posebej, ker mi vseh svojih predsodkov ne uspe zapreti v kovček in jih nekaj k meni tudi prisede.



Avtorica v abaji. Vse fotografije so iz osebnega arhiva avtorice.

Po drugi strani pa je bil moj pogled na arabski svet naravnost pravljično zasanjan. Lawrence Arabski, Šeherezada, pravljice iz *Tisoč in ene noči* – o Aladinu in čudežni svetilki, o Sinbadu, o Ali Babi in 40 razbojnikih. Kljub študiju kulturologije in religiologije se je zame poglabljanje v arabski svet, v katerem močno prevladuje islam, s pravljicami tudi končalo. Zato pa je vznemirjenje, da se kar naenkrat podajam v samo srce muslimanske kulture, prehajalo na vedno večje obrate.

Naj povem, da so obiskane države del Arabskega polotoka, kjer sta glavna izvozna produkta nafta in zemeljski plin, hkrati pa spadajo med države z najmanj vode na svetu.

Ko smo vstopili v arabski zračni prostor, smo bili opozorjeni, da je odslej tudi na letalu pitje alkohola strogo prepovedano. V tistem hipu je bil skrajni čas, da svoj način razmišljanja zamrznem v času vse do povratka in se ponižno ter



Ženski del skupine v knjižnici čaka na dovoljenje za vstop v mošejo v Bahrajnu.

spoštljivo predam sprejemanju drugačnosti, ki mi edino lahko prinese izjemno potovalno izkušnjo. In jo tudi je. Naravnost fantastično.

Prvi vtis, ko sem stopila na savdska tla (Jeddah), je bil nadvse sproščujoč. Morje, sonce, prijazni in nasmejani ljudje. Pri mošeji sem se zapletla v pogovor z enim od varuhov reda ter z ljudmi, ki so bili namenjeni v notranjost k molitvi. Vsi so bili nadvse spoštljivi in prijazni. Radi so odgovarjali na vprašanja in radi so se fotografirali. Seveda sem se pred tem pozanimala, ali je kakšno vprašanje prepovedano, nevljudno ali bi s kakšnim kršila njihov moralni kodeks. Nobenih omejitev glede tega mi niso postavili in tako so se moji predsodki že v prvih nekaj urah začeli topiti. Ženske smo si kupile abajo, muslimansko žensko oblačilo, ki smo ga nosile praktično ves čas potovanja, čeprav nam ga prav povsod ne bi bilo treba, a izkazalo se je kot izjemno udobno in praktično. Domačinke pod abajo, na primer za v trgovino, pogosto nosijo kar pižamo ali samo spodnje perilo, nam pove ena izmed turističnih vodnic. Na svoji koži sem lahko izkusila, da je abaja s pokrivalom vred prijetna za nošenje in dobro varuje pred vročino, četudi je črne barve. Čez dan zaradi vročine na ulicah praktično ni ljudi. Zato pa je zvečer toliko bolj živahno in veselo. Možje svoje žene pripeljejo na večerjo in takrat gospe pod abajami in burkami nosijo prestižne znamke oblačil. Njihove vratove in ušesa krasijo diamanti, biseri in dragulji. Lepo so naličene. Ko smo jih srečevali, so se moški v naši skupini nezavedno po petelinje zravnali in potegnili trebuh vase. Tudi ob prelepi lokalni vodnici (to vlogo je opravljalo več žensk kot moških) je nekaterim našim sopotnikom hitro popustila zbranost, sposobnost artikulacije pa je praktično izginila. In ker se za moške tako vprašanje ni spodobilo, so v ogenj pošiljali mene. »Daj, vprašaj jo, ali gre lahko z nami na večerjo?« In sem jo, pa še veliko drugega, česar me niso prosili. Smeha res ni manjkalo, gospodje pa so bili za svoje odkrito občudovanje tu in tam nagrajeni s »popravljanjem« naglavnega pokrivala, ko je lepotica s filmskim nasmeškom razkrila svoje prečudovite vranje črne dolge lase. To so bili zanje najlepši trenutki dneva, ob katerih jim nikoli ni uspelo obdržati zaprtih ust.



Medina, mošeja, v kateri je grob preroka Mohameda, je ena največjih na svetu, saj v dolžino meri kar 900 metrov.

Zvečer sem se na ulici počutila varno. Ni se mi bilo treba ozirati čez ramo in skrbeti, da me bodo napadli, okradli ali ogoljufali. Tu je šeriatsko pravo zapisano v kri. Odkar je na čelu Savdske Arabije princ bin Salman, so se pravice žensk precej izboljšale, verski policiji pa so nekoliko omejili pooblastila. Prav tako se je oslabil sistem moškega skrbništva nad ženskami. Od leta 2015 imajo tako volilno pravico, od leta 2018 lahko zaprosijo za vozniško dovoljenje, zdaj pa se lahko tudi izobražujejo. Ker pa smo na ulici redkokdaj srečali kakšno žensko, za krmilom vozila pa sploh ne, sem o tem povprašala eno izmed lokalnih vodnic. Izvedela sem, da je v praksi uresničevanje njihovih pravic še vedno zelo oteženo, saj je v največji meri odvisno od dobre volje moža ali moškega skrbnika, ki ga ima vsaka ženska do poroke. Ženska lahko odide od doma po opravkih le z njegovim dovoljenjem in/ali v njegovem spremstvu. Volilne pravice ne more uveljaviti, če ji mož ne dovoli, da gre volit. In če ji že dovoli opraviti vozniški izpit, še vedno ni samoumevno, da ji bo dovolil voziti avtomobil. Če je ženska mlajša od 45 let, pa v vsakem primeru lahko avto vozi le v moškem spremstvu. Mlajše arabske ženske tako pogosto ostajajo samske ali pa se od moža celo ločijo. A v tem primeru morajo svojo pravico iskati na sodišču, ki pa ga spet vodijo moški. Moškim zaradi ločitve od žene ni treba na sodišče. Dovolj je, da trikrat izrečejo, da se hočejo ločiti, in so ločeni, medtem ko mora ženska s pričami in materialnimi dokazi dokazati, da mož npr. uživa alkohol ali tobak, da ne zmore skrbeti zanjo in ji kupovati stvari, ki jih potrebuje ali si jih želi (tudi dragega nakita ali oblačil), oziroma je voditi v restavracije. Nikakor pa ni dovolj velik razlog za ločitev to, da jo mož pretepa. Možje torej prevzemajo popolno odgovornost za njihovo življenje, kar ženskam na eni strani prinaša določeno mero udobja in brezskrbnosti, na drugi pa jim krši osebne pravice.



Moško druženje na ulici – nasmejani in pripravljeni na klepet



Povsod okusna in lepo pripravljena hrana



Kanjon Wadi al Disah – Savdska Arabija



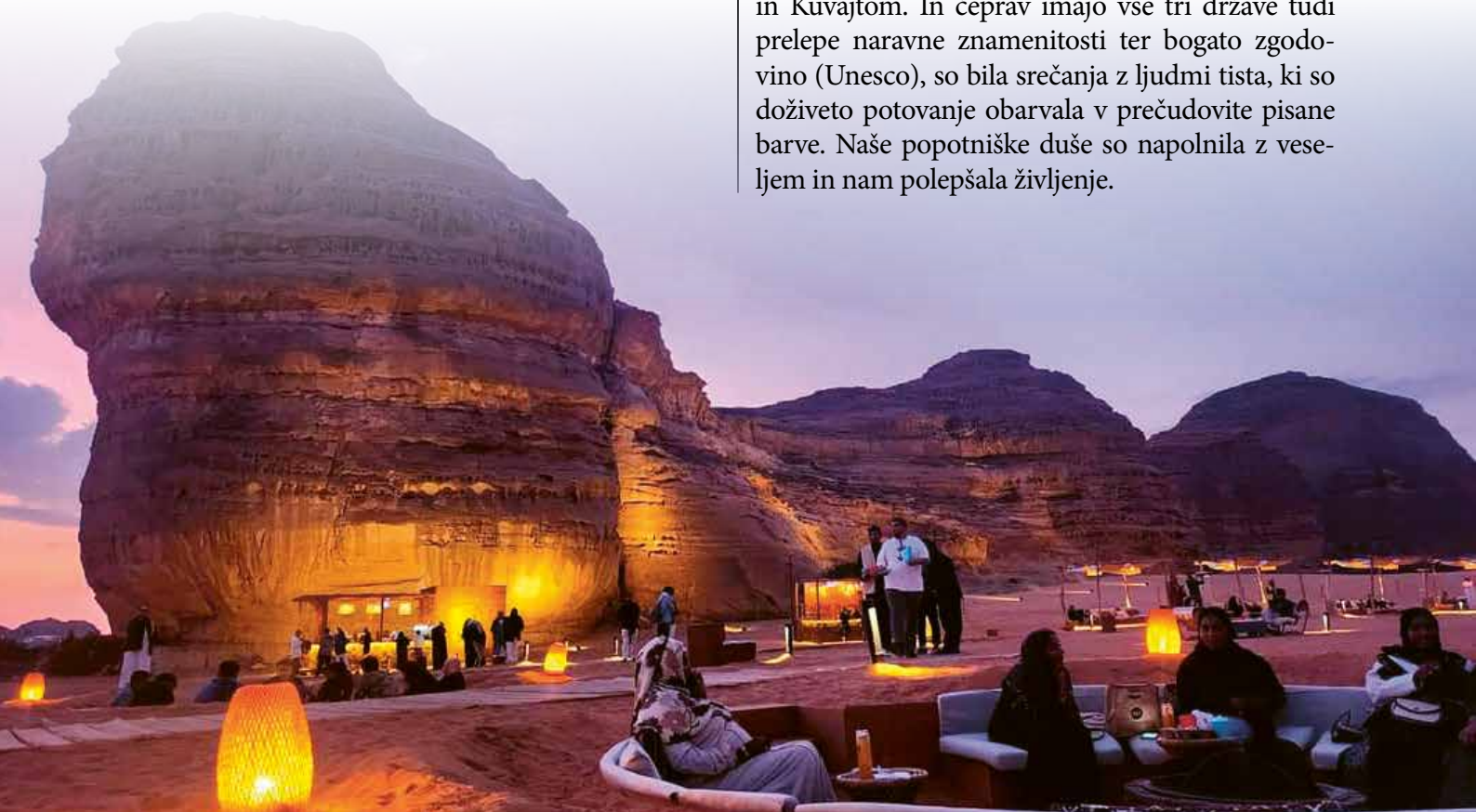
Družina gostiteljica – Bahrajn

V nasprotju z mojimi pričakovanji so ogromni trgovinski centri ponujali pestro izbiro oblačil vseh vrst blagovnih znamk, perila in dragocenega nakita za ženske. Spraševala sem se, kdaj ženske vse to sploh lahko nosijo. Doma in v družbi drugih žensk. Ženske imajo svoje zabave, kjer si dajo duška. Prirejajo modne revije, se okitijo, plešejo, pojejo – včasih povabijo tudi profesionalne izvajalke – ter se pritožujejo nad svojimi moškimi ali pa se z njimi hvalijo. Taka druženja lahko trajajo ves dan ali celo več in tudi s poroko se to ne spremeni. Ženin in nevesta poroko praznujeta vsak zase – medtem ko se ženske bučno zabavajo in plešejo, moškim svatovski večer mine v pogovoru, njihovo druženje pa traja največ štiri ure.

V Bahrajnu nas je prijazen lokalni vodnik povabil domov na večerjo in nam predstavil svojo družino. Po nadvse okusnih sladicah sem ga prosila, naj nam pove zgodbo o tem, kako je spoznal svojo ženo in ali je bila njuna poroka dogovorjena. Povedal nam je, da je bila njegova žena obljubljena nekomu drugemu, ki pa ga je z očetovim dovoljenjem zavrnila, potem pa ji je dovolil drugo izbiro. Nadvse prijetno druženje ob zanimivih zgodbah smo končali v poznih večernih urah na dvorišču, kjer smo se pomerili v nogometni tekmi; Slovenija proti Bahrajnu. Rezultat: neodločeno.

V Kuvajtu smo preživeli zadnja dva dneva, kjer smo v prestižnem hotelu praznovali novo leto. Samo za nas so okrasili jedilnico, saj muslimani novega leta ne praznujejo. Hrana je bila servirana v zlatih posodah. Bili smo edini turisti med domačini, med njimi so bili pari, družine z otroki in skupina žensk v burkah. Ker nismo bili prepričani, ali smemo peti, plesati ali se glasno smejati, smo za mizo situacijo najprej preizkusili z igro z baloni. Razigrali smo se kot majhni otroci, zato ni bilo čudno, da so se nam ti kmalu pridružili. Sledile so jim ženske in nazadnje še moški. To je bilo poskakovanja in smeha! Ko je iz zvočnikov zadonela glasba, so ženske v burkah odstranile del, ki jim je zakrival obraz, in se nam prve pridružile na plesišču. Otroci so nam lezli v naročje, ker so hoteli, da plešemo z njimi. Ko so nam jih utrujenim mame hotele prevzeti, so se nam oklenili okrog vratu. Nihče ni posedal, na plesišču so se nam pridružili celo nekateri člani osebja, ki so se nam ob odhodu srčno zahvaljevali, ker smo njim in njihovim gostom prinesli toliko veselja.

Domov smo odhajali srečnejši in bogatejši. Moj potovalni kovček je bil povsem razbremenjen odvečne teže, saj so se vsi predsodki izgubili nekje na poti med Savdsko Arabijo, Bahrajnom in Kuvajtom. In čeprav imajo vse tri države tudi prelepe naravne znamenitosti ter bogato zgodovino (Unesco), so bila srečanja z ljudmi tista, ki so doživeto potovanje obarvala v prečudovite pisane barve. Naše popotniške duše so napolnila z veseljem in nam polepšala življenje.



Al Ula (Unesco), Slonova skala, ob mraku zaživi.

Andrej Pešec

KAJ BI SI ŽELEL, DA BI ODRASLI MOJEGA OTROŠTVA VEDELI, ŠE PREDEN SEM SE RODIL

Dobra priprava je ključ do odlične izvedbe, pravijo. Otrok v družino ne pride kot naša ekspanzija za uživanje, ampak kot darilo, kot učitelj. Profesor v plenicah. Ki pa vas bo toliko vsega naučil – potrpežljivosti, dobrote, odrekanja … Zelo zdravo je otroka videti kot takega.

Otrok zelo jasno čuti, kaj se dogaja v družini, zato je zavoljo njega treba redno ohranjati mir in harmonijo v partnerskem odnosu, saj se v nasprotnem primeru prepiri in kreg zagotovo odražajo na njegovem zdravju in okusu za življenje.

Nikdar ni vse odvisno samo od nas, starodavna modrost pa uči, da se razvoj otroka ne začne ob njegovem prihodu na ta svet, ampak že mnogo prej. Zavest otroka je v veliki meri namreč ustrezna psihofizičnemu stanju staršev ob spočetju, zato je pomembno, da otroka na svet povabimo zavestno, zdravi, povezani in ljubeči.

Zanimivo zgodbo mi je povedal eden od učiteljev. Rekel je takole: »Z mamo imava že od nekdaj zelo sproščen odnos. Pred leti sem jo šaljivo vprašal, na kaj je mislila, ko sta me spočela z očetom, da je dobila tak biser?« Odgovorila je: »Tiho bodi. Boga sem prosila, naj mi pošlje njegovega slugo, no, prišel si ti.« Predavatelj je dejansko menih …

Tudi sam sem pred časom lahkotno klepetal z mamo o tem, kako pomembno je, da je vsak otrok načrtovan, zaželen …, na kar mi je odgovorila: »Saj ti tudi nisi bil ravno planiran …«

»O, potem pa je še precej dobro uspelo …,« sem ji odvrnil smeje.

Otrok že v maternici čuti, ali je dobrodošel na tem svetu ali ne, tako se je treba zavedati, da vse, kar doživlja in zaužije mati, ključno vpliva na stanje otroka. Mati mora biti v tem času deležna polne podpore svoje okolice, ki naj ji kakovostno pomaga mirno skrbeti za vse njene in otrokove potrebe. Daleč najbolje je, če v času nosečnosti ne doživlja nepotrebnega stresa in lahko v miru *oddela* to izjemno obdobje in še prvih nekaj let po otrokovem prihodu na svet.

Velik navijač tega sem, da otrok zori v domačem okolju, blizu mame, tet, stricev, dedkov in babic. Še posebej v tem času potrebuje ogromno pozornosti, igre in objemov. Čim več, tem bolje. V prvih letih ne sme biti niti sledi strahu, kričanja ali prepirov. Najboljša hrana za malega otroka je mleko srečne, ljubljene in preskrbljene mame. Ne iz vrečke ali praška, ampak iz prsi. Koliko? Čim več, tem bolje.

Se tudi vam dogaja, da pogosto pristopite do hladilnika in odprete vrata, potem pa zmedeno strmite v police, pa še sami ne veste, kaj želite? Ta navada se izoblikuje v ranem otroštvu, ko se starši navadno vedno, ko otrok zajoče, odzovejo tako, da dojenčku nekaj dajo v usta, ne glede na to, ali takrat otrok resnično potrebuje hrano ali ne. Otrok vsakič, ko zajoče, seveda ni lačen. Enkrat je utrujen, drugič ima polno plenico, tretjič je vznemirjen, ker so okrog njega napeti ljudje … Večina z jokom tako ne sporoča hrepenenja po hrani, ampak željo po miru, počitku, igri ali objemu. Zato je pomembno, da se starši dobro zavedajo lastnih potreb, tako bodo le te laže prepoznali tudi pri drugih, še posebej pri otroku.

Izjemno pomembno je, da otroku na nespreten način ne vzbujamo občutka krivde. »Zaradi tebe je mami slabe volje …« in podobne čustvene manipulacije nikakor ne smejo biti del besedišča in mentalitete ljubečih staršev. Nikoli ne govorimo tega otroku. Za svoje občutke smo odgovorni sami.

Otroke zdravo hranite. Telesa imamo različna. Priporočam čim več rastlinske hrane, domačega sadja, žitaric, zelenjave.

Otrok sebe vidi v takšni luči, v kakršni ga vidita oče in mati

Občutek identitete gradi na tem. Izbirajmo tople, prijetne, pozitivne besede. Preklinjanje, nerganje in izgovori so prepovedani.

V ravnanju z otroki se je treba vedno zavedati, da bodo to nekoč odrasle osebe, in jih primerno pripraviti na življenje. Danes smo ravno v obdobju med petim letom in puberteto preveč popustljivi in nedosledni, zato otroci pogosto odraščajo v zdolgočasene oportuniste brez prave vesti in delovnih navad, kar se jim (preverjeno) maščuje kasneje, ko pride čas za samostojno življenje. Ko uvidimo, kakšno godljo smo skuhali tako sebi kot njim, skušamo to popravljati tako, da postajamo do njih zahtevnejši in strožji, a žal kar nekaj let prepozno.

Otroke pohvalite za trud in ne za dosežke, ocene; tako se bodo vedno trudili, ne bodo pa odvisni od svojih rezultatov; dozoreli bodo bolj samozavestni, odločni in stanovitni; bolje bodo prenašali spodrsljaje, saj vemo, da rezultati niso vedno odvisni le od nas, tako bodo mnogo laže razvili svoj potencial v šoli, športu, umetnosti, odnosih in povsod drugod. Verjemite vanje.

»Obstajata samo dve trajni zapuščini, za kateri lahko upamo, da ju bomo predali svojim otrokom – korenine in krila.« *Hodding Carter*

Otroka učimo, kako dajati in doprinašati življenjem drugih

Danes namesto miselnih slug pogosto vzgajamo oportuniste, ki v največji meri gledajo na lastno korist. Takšnih posameznikov nihče ne potrebuje, četudi so strokovnjaki na svojem področju. Otroka raje naučimo vedno več dati kot dobiti. Ljudje, ki inteligentno dajejo, so najsrečnejši.

Ne kupi mi vsega, kar si želel(-a) imeti, ko si odraščal(-a): nauči me vse, kar si želiš, da bi vedel(-a), ko si odraščal(-a).

Ne primerjajmo otrok med seboj

Razumeti je treba, da ima vsak močne in manj močne točke; nihče ni genij v vsem. Vsak je edinstven. Spomnim se, kako me je mati dobronamerno primerjala z na določenih področjih izjemnimi sošolci (danes je eden od njih doktor matematike …), meni pa ta veda nikdar ni bila zares blizu. Še danes jo obvladam ravno dovolj, da me ljudje ne morejo »prinesti okoli«, in pogosto računam na prste.

Vsi imamo svoje talente in hibe. Čudovito pri tem je, da genialne sposobnosti niti niso pogoj za doseganje uspeha in sreče v življenju.

»Niti ni pomembno, ali je otrok talentiran ali ne. Posebni talenti niso pogoj za uspešno in srečno življenje. Vsak od nas pa je naravno talentiran, da na svoj način aktivno in inteligentno doprinaša k življenjem drugih. Ko in če otrokom predaš okus za to, si svoje opravil. Z odliko.« *Dr. V. O. Ruzov*

Poseben si. Tako kot vsi drugi

Otroka vidimo kot osebnost. Kot posameznika. Razberimo, kdo je, kaj je, kaj si želi in predvsem, kaj potrebuje. Odkrijmo njegovo avtentičnost, talente in poslanstvo ter mu omogočimo vse, kar potrebuje pri razvoju v to smer. Dovoliti otroku biti to, kar je, ne pomeni razvajati ga do onemoglosti. Nikakor ne. To pomeni prepoznati v njem iskro in ga okrepiti do te mere, da lahko zaživi v skladu z vsemi svojimi potenciali.

Otrok ni tabula rasa, nepopisan list; ne skušajte ga popisati preveč po svoje, sicer utegne iti vse narobe.

Vsak otrok že ima prirojene inklinacije, želje in pot, ki je pred njim. Nikar jih ne skušajte spreminjati. Nobene lastnosti v otroku ne moremo zatreti. Lahko jo le pravilno usmerimo. Otroka seznanite s čim več zanimivimi, uspešnimi in srečnimi ljudmi. Pomembni so predvsem slednji.

»Tvoj dom ni tam, kjer živiš, ampak tam, kjer te razumejo.« *Christian Morgenstern*

Vsi poklici so enakovredni

Otrok nikar ne usmerjajmo v določene poklice zgolj zaradi višine plače ali potreb na trgu. Starši in učitelji morajo dojeti dejstvo, da bolje plačan poklic ali lepše zveneč strokovni naziv otroku ne

zagotavljata niti malo več varnosti in sreče proti napram temu, če raziskuje in dela to, kar zares rad dela. Zaupajmo jim in jim stojmo ob strani na poti, po kateri želijo hoditi, sami pa poskrbimo za to, da odrastejo v delovne, odgovorne in poštene ljudi. Takšni ljudje so dobrodošli povsod, še posebej, če hkrati razvijajo strokovne sposobnosti, ki jim lahko pomagajo postati mojstri svojega področja. Le kdo ne bi zaposlil razgledanega in usposobljenega strokovnjaka na svojem področju, ki je povrhu vsega še izjemen človek?

> Daleč največ infarktov je, zanimivo, ravno ob ponedeljkih zjutraj. Zakaj? Ker se ljudje tedaj odpravljajo v službe.

Otroke vzgajajmo, kot da so nam jih v začasno varstvo oddali daljni sorodniki

Tako bomo zanje skrbeli še bolj ljubeznivo, dosledno, tolerantno in odgovorno, brez iluzije o absolutni avtoriteti in lastništvu nad njimi.

Eden od povodov za velik razmah uporništva sodobne mladine je ravno to – poskus zatiranja njihove individualnosti s strani učiteljev in staršev.

Še en poglaviten vzrok uporništva mladih je nezavedanje, da se ima ego otroka za odraslo osebo, ko le ta pride v puberteto (12–14 leta). Dinamiko odnosa med učitelji, starši ter »otrokom« je nujno redno prilagajati, skladno z zavestjo otroka, in se z njim naučiti ravnati tako, da se bomo znali pravilno dotakniti ne le njegovega ega, ampak predvsem njegovega razuma in srca. To je znanost, ki resnično spreminja naša življenja in življenja ljudi okrog nas. Toplo priporočam.

Otrokom dokažite, da se dobro z dobrim vrača in obratno. Tako bodo bolj dosledni in pozorni pri vzpostavljanju odnosov ter izvrševanju svojih dolžnosti. Sošolce bodo videli kot brate in sestre, prijatelje, in ne nasprotnike.

Učite jih sodelovati, pomagati drugim. Ne glede na to, kdo so … vegetarijanci, vegani, muslimani, budisti, hare krišna. Imeti rad. Vse!

Ničesar ne prepovedujte – raje vse naučite smiselno uporabljati

To, da otrok občuduje svetovni splet, je čudovito, saj lahko z njegovo pomočjo postane mojster svojega področja še pred dokončanjem ali celo vpisom na določeno fakulteto. Nekdo, ki bo iznajdljiv in angažiran mojster uporabe računalnika in spleta, je lahko tako zelo hitro finančno preskrbljen. Če vložimo uro truda na dan na področju, ki nam je blizu, smo lahko v petih letih med najboljšimi na svetu.

Morda ste že slišali za primer kenijskega atleta, Yuliousa Yega, ki je pred leti prejel medaljo na svetovnem prvenstvu. Zanimivo pri njem je, da se je veščin meta (in celo same izdelave) kopja naučil s kratkih videov na YouTubu. Tudi sam sem ogromno znanja (in še danes ga) pridobil ravno s spletnimi učenji.

Vloga očeta

Glavna naloga očeta je materialno, emocionalno in duhovno skrbeti za družino, da ima družina vsega dovolj. Ne preveč in ne premalo, ampak dovolj. Žena in otroci navadno naravno želijo vedno več, ena njegovih dolžnosti pa je znati na zdrav način zadovoljiti želje družinskih članov in poskrbeti za to, da družina živi pošteno, odgovorno in nesebično.

> »Močan moški ni nekdo, ki se vsak dan dviga na drogu. Močan moški je tisti, ki ne pije, kadi, hazardira in menja žensk. To je zares močan moški.« *Vladimir Slepcov*

Fante vzgajamo v moške, »gentlemane«, dekleta pa v dame

Ne v afne, ampak v dame. Še posebej med 5. in 12.–14. letom je treba z dekleti delati drugače kot s fanti. Dobro je, če dekleta več časa preživijo z mamo, s sorodnicami in prijateljicami. Zelo pomembno je, da se z njimi še posebej lepo ravna in da so optimalno celostno preskrbljene od samega začetka. Samo tako bodo lahko ohranjale nežnost in ljubeznivost, ki v svetu danes postopno izginja.

»Za deklice in dečke se skrbi različno. Za dekleta je treba skrbeti, v fante pa je treba verjeti. Danes delamo ravno obratno. V dekleta se verjame, za fante pa se skrbi. Kot rezultat tega fantje namesto, da postanejo asketski, postanejo nežni kot deklice. V dekleta pa se verjame in jim govori: ›Ti to zmoreš. Samo naprej!‹ Tako

se dekleta pretirano osredotočajo le na delo in postajajo ostre in grobe, ne uspejo pa posvečati toliko pozornosti temu, da bi kultivirale udobno atmosfero, harmonijo, lepoto, prijetne misli in govor,« pravi dr. Marina Targakova.

Fantom rad povem tudi to, da je eden od vzvodov bogastva in obilja lepo ravnanje z ženskami. V sanskritu je, kot zanimivost, izraz za žensko enak izrazu za obilje.

Bodoče starše prosim – natančno spoznajte osnove psihologije in očitnih razlik v delovanju moških in žensk, fantov in punc.

Pravi moški pogovor

Pri proučevanju del projekta Psihologija 3000 sem naletel na primer genialne pedagogike Shalve Amonashvilija, legendarnega gruzijskega pedagoga. Takole pravi: Moj sin je bil v petem razredu, ko je tako užalil mamo, da je začela jokati. Nisem se vmešaval. Minil je teden dni. Sin je delal domačo nalogo, ko sem prišel do njega in mu rekel: »Pridi z menoj, pojdiva na sprehod. Govoriti moram s teboj. Zelo pomembno je.«

V tišini sva hodila po parku. To pa ni bila prazna tišina. Včasih preprosto moraš ostati tiho, da izraziš čustva, ki gorijo v tebi. Izobraževanje se vedno odvija v notranjem svetu, ne v zunanjem. Sin je dojel, da se bo zgodilo nekaj pomembnega. »Sin, potrebujem tvojo pomoč,« sem začel pogovor. »Bil je čas, ko sem se zaljubil. Pred 30 leti. Dekletu sem obljubil, da bom v primeru, da se poroči z menoj, storil vse, kar je v mojih močeh, da je nihče nikoli več ne prizadene … To dekle je danes moja žena, tvoja mati … Sedaj pa potrebujem tvoj nasvet. Kaj naj storim z možakarjem, ki je pred nekaj dnevi močno užalil žensko, ki jo ljubim?« Sin je na kratko pomislil in mi odgovoril: »Kaznuj me.«

»Pred tem sem bil edini moški v družini, sedaj pa sva dva. Dva moška, ki bosta ščitila naše drage ženske. Skleniva dogovor, da nihče ne izve za najin pogovor, to bo najina moška zaveza.«

Najin dogovor sva potrdila tako, da sva si čvrsto segla v roke. Takšni moški pogovori, ki pokažejo polno spoštovanje in zaupanje v otroka, nudijo izjemno spodbudo in temelj za vzgojo. Takšnih pogovorov nimaš vsak dan in v tem je njihova vrednost – njihov učinek je mnogo močnejši in globlji.

Vzgoja po puberteti

Ste opazili, kako dovzetni in navdušeni so mladi nad učitelji in posamezniki, ki znajo dijakom in učencem zadnjih razredov osnovne šole pristopiti na dobronameren, prijateljski način?

Spomnim se, kako sem sam oboževal redke učitelje in starejše kolege, prijatelje in sorodnike, ki so poznali psihologijo mladih in se mi približali na prijateljski način, brez pretiranega poseganja v individualnost, delovanje in navade »otroka«, ki psihološko to niti več ni.

Odnos z »otrokom« je treba, ko ta dopolni 14 let (danes se to priporoča še nekoliko prej oziroma glede na zavest in razvoj vsakega posameznika), iz klasičnega odnosa avtoriteta/otrok, spremeniti v odnos, ki temelji na prijateljski izmenjavi. Ego posameznika, ki dopolni 14 let, se namreč že začne imeti za odraslo osebo. Po tej starosti nima smisla vpeljevati novih navad in pravil, saj smo za to prepozni. Prijateljski odnos seveda ne pomeni, da slepo toleriramo nesmisle.

Za fante je dobro, da gredo čim prej na svoje, za dekleta pa čim dlje razumsko skrbite domači, dokler se ne pojavi zrel, odgovoren in pravi fant, moški, ki jo bo želel imeti ne le za dekle, ampak tudi za – ženo.

> »Prvih pet let za otroka skrbiš z dotikom; drugih deset let z zgledom; nato pa v mislih.«
> *Aleksandr Hakimov*

Življenje je igra

Otrokom in mladim predajte globoko prepričanje in spoznanje, da je življenje igra, ter da je vesolje, narava ali Bog osebno naš velik dobronamernik in prijatelj, ki vse kar hoče – želi le to, da bi bili srečni. Zares srečni. Tudi v odnosu z Njim. Kako? Tako, da gojimo in krepimo zdrav odnos do vsega, kar obstaja.

> Naloga vzgoje in izobraževanja ni otrokom dati visoke izobrazbe, hiše ali rente; naloga vzgoje je otroka naučiti, da življenje ima smisel ter da se sreča skriva v inteligentnem, smiselnem, poštenem in predanem delu za dobro vseh, vse drugo pa pride ob pravem času, samo po sebi.